

# קידום מוביליות חברתית באמצעות מיומנויות המאה ה-21

מדיניות קרן רשי

## רקע

קרן רשי, מהקרנות הפילנתרופיות הגדולות והמשפיעות בישראל, פועלת לחיזוק החברה הישראלית וליצירת שינוי בר־קיימא באמצעות קידום מוביליות חברתית בקרב יחידים וקהילות בפריפריה הגיאוגרפית והחברתית בישראל. המיזמים ועמותות, ברשת רשי, פועלות לקידום מוביליות חברתית, בין השאר על ידי הקניית מיומנויות המאה ה-21 (הרחבה בהמשך).

על מנת לייצר שפה משותפת שנועדה להרחיב את ההשפעה של רשת רשי ולקדם את תחום המיומנויות באופן רחבי ברשת, הוחלט על מהלך משותף של גיבוש מדיניות שתהווה בסיס לפעולות משותפות דרך הגדרת מיומנויות מרכזיות המקדמות מוביליות חברתית.

## מה בין מוביליות חברתית לבין מיומנויות המאה ה-21?

מיומנויות המאה ה-21 הן יכולות נרכשות המאפשרות ביצוע משימות מורכבות<sup>1</sup> שמאפיינות את העידן המודרני. הנחת העבודה כי העתיד איננו ידוע ועל כן עלינו להיערך אליו באופן כזה שמכשיר את הלומדים לא במידע, אלא במיומנות, הינה חוצה גבולות, ועוסקים בה רבות בעשור האחרון בכל העולם. בשנים האחרונות ראו אור מספר פרסומים של גופי מחקר שונים, כגון: ה-OECD, בנק ישראל, משרד החינוך אודות שוק התעסוקה העתידי והמיומנויות הנדרשות בכדי להצליח בו (ראו נספח: סקירה ספרותית).

קרי, היכולת להצליח אל מול אתגרי עולם התעסוקה תלויה רבות במיומנויות השונות שאדם רוכש לאורך חייו ובתהליך למידה מתמדת.

מזה שנים רבות פועלת קרן רשי לקידום מוביליות חברתית על ידי צמצום פערים חברתיים וקידום שיוויון הזדמנויות במסגרת תכניות שונות, מיזמים ומהווה שחקן מרכזי בזירה זו. מוביליות חברתית מתבטאת על ידי היכולת של הפרט להתקדם בריבוד החברתי-כלכלי ותלויה במשתנים שונים כגון; דיור, חינוך, השכלה, תעסוקה, בריאות, רווחה ועוד.

מתוקף כך, אנו רואים בהכנת הצעירים והצעירות לאתגרי עולם התעסוקה על ידי פיתוח מיומנויות מנוף וכלי ליצירת שיוויון הזדמנויות המקדם מוביליות חברתית.

**על אף זאת, העיסוק של גופי ידע שונים בתחום של מיומנויות המאה ה-21 הינו רחב, כוללני ולא מתייחס לשונות בין האוכלוסיות וספציפית לאתגר המוביליות החברתית.** ועל כן, בכדי לבחון האם ישנם מיומנויות שניתן וחשוב לקדם יותר מאחרות, על מנת להכין את המוטבים שלנו ברשת רש"י לעולם התעסוקה העתידי, נעשה שימוש במפת הידע למוביליות חברתית שפותחה ע"י קרן רש"י יחד עם שותפים בשדה החברתי<sup>2</sup>:

מפת הידע לקידום מוביליות חברתית (להלן, מפת הידע) הינו מאמץ מחקרי מקיף וראשון מסוגו בישראל שנועד לענות על השאלה כיצד ניתן לצמצם את הקשר בין עתידו וסיכויי הצלחתו של הפרט לבין מאפייני הרקע לתוכם נולד. זאת באמצעות היכולת לזהות את הגורמים המשפיעים ביותר על מוביליות חברתית מלידה עד גיל 35 ברמת הפרט וברמת האקו-סיסטם שבו הוא גדל וחי.

**מפת הידע מעניקה לקובעי מדיניות, יזמים חברתיים ואנשי מקצוע הפועלים בשדה החברתי בסיס ידע יישומי המאפשר:**



לפתח ולטייב מענים חברתיים מבוססי תוצאות ומדדים



לתכנן ולעצב מדיניות אפקטיבית ואת תמהיל ההשקעות הנדרש



לקדם תהליכים משותפים ושיתוף פעולה בין ארגוני ורב מגזרי

מסמך זה מציג את תהליך העבודה וגיבוש התפיסה המשותף של חברי רשת רש"י העוסקים בפיתוח מיומנויות המאה ה-21 במסמך זה מוצגת עמדתנו כלפי מסמכי המדיניות השונים (WEF, OECD, פמ"ע ועוד<sup>3</sup>) דרך הפריזמה של קידום מוביליות חברתית באמצעות מפת הידע.

בתהליך העבודה הבחנו במספר מאפיינים הנוגעים למיומנויות עצמן: מיומנות היא יכולת שנבנית וכך בכדי לרכוש מיומנות אחת יש צורך לרכוש אחרת. מיומנויות מקיימות ביניהן יחסי גומלין ומקדמות אחת את השניה.

מתוך כך, הגדרת המיומנויות מבוססת לא רק בהקשר למפת הידע ולדמות הבוגר אלא גם למבנה ולקשר שהן מקיימות אחת עם השניה. כך למעשה, נוצרה רשימה המבוססת על מטא מיומנות, אלו מיומנויות זהב ששליטה בהן דורשת פיתוח של מיומנויות<sup>4</sup> בסיס נוספות.

**על בסיס כל אלו ועל ידי חיבור בין מפת הידע, העשייה והניסיון ברשת רש"י, דוחות מדיניות מובילים בנושא מיומנויות המאה ה-21, יצרנו יחד את המיקוד המוצג להלן:**

2. מחקר "מפת הידע לקידום מוביליות חברתית" הוא מהלך משותף של קרן רש"י, ג'וינט אשלים, עמותת ג'ינדאס, משרד העבודה והרווחה ויתד. המחקר בוצע ע"י מכון ERI.

3. <https://www.mop.education/pama/pama-model/hebetim/#0>

4. בהשאלה מהמונח **מטא קוגניציה** המתאר שימוש בקוגניציה ליצירת תהליכי חשיבה עמוקים יותר.

## מיומנויות מקדמות מוביליות

קידום מוביליות חברתית מתאפשר, בין היתר, על ידי הכנת ילדים וילדות לאתגרי העתיד בדגש על אתגרי עולם התעסוקה. נוסף על כך, היכולת לפתח את תחושת המסוגלות העצמית, השייכות והחיבור של הפרט למרחב ולמקום בו גדל שלושה באופן אינהרנטי בתהליכי פיתוח מיומנויות.

**נרצה לראות בעתיד את הבוגרים והבוגרות שלנו פותרים בעיות מורכבות, מנהלים אינטראקציות חברתיות, פועלים מתוך מודעות חברתית וקהילתית ובעלי חוסן ויכולת להתמודד עם שינויים.**

תמונת עתיד זו תלויה במיומנויות אותן ירכשו במהלך הדרך ובארגז הכלים שנצייד אותם בו. עם זאת, עבודה עם אוכלוסיות מוחלשות דורשת התבוננות לא רק על מה נרצה להעניק להם אלא ממה נרצה להימנע. מפת הידע מראה לנו שסוגיות הקשורות לאקלים ולסביבה בה גדל ילד יש השפעה מכרעת על היכולת שלו להתקדם בסולם החברתית כלכלי. במפת הידע קיימים משתנים רבים שמהווים חסם למוביליות כדוגמת: העדר מצב בריאותי תקין, העדר ביטחון אישי, לחץ רגשי, חוסר בשליטה עצמית ובתחושת שייכות. לכן, הקניית מיומנויות כמנוף למוביליות תפעל לא רק לקדם אלא גם להוות גורם מניעה. במהלך העבודה והחיבור בין מפת הידע למיומנויות המאה 21 נעשה החיבור לאורך כל הרצף (מלידה ועד 35), ניתן לראות שהעיסוק במיומנויות הינו ספירלי. נרצה לראות את הבוגרים שלנו בגילאי 18-35 רוכשים, מתנסים, מתפתחים ומביאים מיומנויות אלה לידי ביטוי בתהליכים של UPSKILL ו-RESKILL כחלק מתהליכי הלמידה לאורך החיים. המיומנויות פוגשות את הבוגר אל מול אתגרי חייו, בכל שלב ומהוות כלי ומנוף לעליה בסולם החברתי.

## מיומנויות זהב: אוריינות שפתית, פתרון בעיות, עבודת צוות, למידה עצמאית



בוגר/ת בעל/ת  
מודעות חברתית  
המייצר/ת  
אינטראקציות  
איכותיות

בוגר/ת  
המתמודד/ת  
עם אתגרים  
קוגניטיביים

בוגר/ת בעל/ת חוסן  
ותחושת מסוגלות  
להתמודד עם  
שינויי חיים

### עבודת צוות

יכולת העברת מסר, ניהול קונפליקטים, אמפטיה והקשבה, תקשורת מקדמת

### למידה עצמאית

התמדה ונחישות, וויסות רגשי, גמישות

### אוריינות

שפתית, מתמטית, מדעית, מידע וטכנולוגיה

### פתרון בעיות

חקר וסקרנות, חשיבה מסדר גבוה, חשיבה יצירתית, חשיבה ביקורתית, חשיבה חישובית

## בוגר/ת המתמודד/ת עם אתגרים קוגניטיביים:

מצאנו במפת הידע שישנם חיבורים חזקים בין גורמים מקדמי מוביליות לבין כישורי חשיבה, למידה וקוגניציה (אלו גורמים שניתן לראות במפה, שההשפעה עליהם היא קריטית בגיל הצעיר)  
**רכישת כישורי חשיבה, למידה וקוגניציה תשפיע באופן משמעותי על חיזוק ופיתוח תחושת המסוגלות ותקדם את הרחבת תמונת העתיד, המשליכה באופן ישיר על הבחירות התעסוקתיות של הפרט.**

### פתרון בעיות ואוריינות שפתית יוגדרו באשכול זה כמטא מיומנויות המכילות בתוכן את קטגוריות המשנה הבאות:

- **אוריינות:** מציין שליטה במגוון יכולות תקשורתיות הנחוצות לצורך תפקוד בחברה. יכולת של האדם להשתמש במיומנויות אלו לצורך העברה וקליטה של מסרים.<sup>5</sup>
- **פתרון בעיות:** חשיבה מסדר גבוהה, חקר וסקרנות, חשיבה יצירתית.

<b>אוריינות</b>	<b>אוריינות מידע וטכנולוגיה</b> - יכולות ותהליכי חשיבה המיועדים ליצירת תקשורת, ללמידה ולעבודה במרחב הדיגיטלי. <b>אוריינות שפתית</b> - מיומנויות קריאה וכתובה העומדות בבסיס יכולות החשיבה, התקשורת ורכישת ידע. <b>אוריינות מתמטית</b> - יכולת לזהות ולהבין את התפקיד של המתמטיקה בעולם, להשתמש במתמטיקה בדרכים ובאופנים המתאימים לחיי היומיום (חשיבה לוגית, השוואה, חקר, זיהוי והבנה של מבנים מתמטיים). <b>אוריינות מדעית</b> - היכולת להבין תהליכים מדעיים, סיבה ותוצאה, ניתוח תהליכים ועוד
<b>פתרון בעיות</b>	פתרון הבעיות מבוססת על חשיבה יצירתית וחשיבה ביקורתית. יכולת זו מאפשרת לזהות, לנתח ולהעריך מצבים, רעיונות ומידע על מנת להגיב לאתגרים. מתבטאת בחשיבה שיטתית, מושכלת ומוכוונת מטרה. חשיבה שכזו קשורה ביכולת גיבוש מסקנות, חישוב הסתברויות וקבלת החלטות תוך שימוש פעיל במיומנויות הרלוונטיות לתחום הנידון.
<b>חקר וסקרנות</b>	הנעה עצמית לחקר וללמידה, התלהבות ורעב לידע ולחידושים. נובעת מתוך צורך מתמיד לגלות, לחקור ולדעת. סקרנות מעודדת לרוב יצירתיות.
<b>חשיבה מסדר גבוה</b>	המושג חשיבה מסדר גבוה הינו מושג-על המתייחס ליכולת למצות ולהפיק מהמידע מעבר למוצג, להשוות, לנתח, להסיק, להעריך מידע ותהליכים ולפתח מודעות מטה-קוגניטיבית. היכולת לחשוב באופן עצמאי והיכולת להחליט באופן מושכל מתוך שיקול דעת ועל בסיס משתנים שונים.
<b>חשיבה ביקורתית</b>	היכולת לבחור עמדות וערכים באופן מושכל ולא באופן אוטומטי. בהגדרה זו של חשיבה ביקורתית נכללות גם פעולות יצירתיות כגון ניסוח רעיונות, דרכים חלופיות לראות בעיה, שאילת שאלות, הצעת פתרונות אפשריים ותכניות מחקר. אדם המשתמש בחשיבה ביקורתית כדי לערער את נקודת המבט שלו עצמו, מפעיל חשיבה ביקורתית חזקה.
<b>חשיבה יצירתית</b>	היכולת להגיע לכמה שיותר פתרונות אפשריים, עבור כל סיטואציה נתונה. החשיבה היצירתית לא בוחנת את טיב הפתרונות - אלא את היכולת להגיע לכמות פתרונות גדולה ככל האפשר. בהתאם לתפיסה זאת, ככל שיהיו יותר אפשרויות - כך היכולת להגיע לפתרון הטוב ביותר, תהיה גדולה יותר.
<b>חשיבה חישובית</b>	חשיבה חישובית היא תהליך פתרון בעיות הכולל את היכולת לעצב פתרונות שיבוצעו על ידי אדם או מחשב או בשילוב. ישנה הבחנה בין חשיבה חישובית לקידוד. חשיבה חישובית כוללת תהליך המשמעותי של פתרון בעיות, הסקה מהכלל לפרט, בחירת הפתרון הטוב ביותר והיזון חוזר, בעוד קידוד בשפת תכנות כלשהיא מריץ תהליכים אלגוריתמיים על מחשב. יש לנתק את כישורי החשיבה החישובית משימוש בטכנולוגיה בכלל ומחשבים בפרט. עם זאת מדובר במיומנות המאפשרת למחזיקה בה להבין תהליכים טכנולוגיים ומיחשוביים.

5. מתוך הגדרה לאוריינות- האנציקלופדיה החופשית

6. מהי חשיבה ביקורתית- ברנקו וייס

## בוגרת בעל/ת מודעות חברתית המייצר/ת אינטראקציות איכותיות:

המילה פריפריה משמעותה ביוונית: היקף, ההיקף רחוק מהמרכז, ממוקדי הכוח, הקשרים וקבלת ההחלטות. על כן, אינטראקציות איכותיות, הן מגשר, הן מחבר ומסוגלות קולקטיבית הינם גורמים משמעותיים ומשפיעים בתוך המרחב הסביבתי של הפרט כמקדמי מוביליות.

**עלינו לצייד את ילדינו ביכולת לייצר אינטראקציות ובמודעות חברתית על מנת שיצליחו להיות חלק אורגני מהמרחב בו הם חיים, לא רק מההיקף החברתי אלא ממרכזו, נרצה לראות בוגרים שמרגישים שייכים ומחוברים למקום ולקהילה בה גדלו.**

### יכולת עבודה בצוות תוגדר באשכול זה כמטא מיומנות המכילה את קטגוריות המשנה הבאות:

עבודת צוות	עבודת צוות משמעה היכולת לעבוד בתיאום עם אחרים על מנת להעביר ידע ולהתמודד עם בעיות תוך ראייה רחבה של העבודה הקבוצתית והתנהלות חברתית תקינה. עבודה קבוצתית אפקטיבית דורשת מהפרט יכולות תקשורתיות מסוגים שונים, גישה פעילה ויכולת ביטוי עצמי כחלק מהעבודה הקבוצתית.
ניהול קונפליקטים	קונפליקט הינו התנגשות בין צדדים בעלי צרכים, אינטרסים, רגשות, דעות, אמונות ו/או ערכים שאינם מתיישבים אלו עם אלו. ניהול קונפליקטים הוא גיבוש דרכי פעולה והסכמות שיסייעו ליחיד ולקבוצה לנהל את מצבי הקונפליקט בדרך יעילה המקדמת את מטרותיהם והתורמת ליחסים ביניהם. יכולת זו מכילה גם התייחסות רב תרבותיות וגלובליות ויכולת לשמוע עמדות שאינן זהות לשלי.
הקשבה ואמפתיה	הקשבה היא היכולת לשמוע ולהקשיב ללא מסננות לצרכים של האחר. אמפתיה היא היכולת לדעת, לחוש ולהבין את המצב הפנימי של אדם אחר ולהגיב בהתאם לצרכים שלו. אמפתיה מבוססת על מערכת של תהליכים קוגניטיביים, פסיכולוגים ורגשיים הלוקחים בחשבון את נקודת המבט של האחר גם כשהם מתנגשים עם שלי.
תקשורת מקדמת	תקשורת מקדמת היא שיח חיובי ותומך המשלב הקשבה לצד השני וחיזוק שלו, לצד הבעת דעות אישיות. היא מייצרת דיון חיובי של חיזוק ללא ביטול של הצד השני. חשוב לדעת להביע את דעתך באופן ברור שאינו מבטל את הצד השני ונותן מקום לגיוון האנושי והתרבותי.
יכולת העברת מסר	יכולת העברת מסר מאפשרת לדובר ליצר קשב והפנמה של מסרים אצל מגוון קהלים במגוון מדיות. היכולת למקד, לשקף, לארגן לוגית רעיונות, להיות באינטראקציות במגוון דרכים ופלטפורמות מאפשרת לפרט לקדם עצמו במרחב החברתי.



## בוגר/ת בעל/ת חוסן ותחושת מסוגלות להתמודד עם שינויי חיים:

הצורך לחזק מיומנויות שבונות חוסן, גריט (התמדה - נחישות<sup>7</sup>), שליטה עצמית, הנעה עצמית ויכולת התמודדות עם שינויי חיים נובע מתוך מציאות מורכבת ומאתגרת הדורשת מהפרט יכולת להתמודד עם אתגרים רבים מבלי לאבד את הרוח והמוטיבציה לאורך זמן. חוסן מאופיין באמונה של היחיד בכך שהוא מסוגל לבצע בהצלחה את הפעולות הנדרשות על מנת להשפיע על התוצאות, ואמונתו המוצקה בכושר ההתמודדות שלו.<sup>8</sup> כלומר, טמונה כאן גם היכולת לעצב ולבחור את עתידו.

**לכן, בפיתוח מיומנויות יש משמעות רבה בהשפעה על תפיסת המסוגלות. עיסוק במיומנויות המאה 21 ככלל ופיתוח מיומנויות רגשיות אלו בפרט, יסייע בהעצמת היכולות ופיתוח תחושת המסוגלות.**

### למידה עצמאית תוגדר באשכול זה כמטא מיומנות המכילה את קטגוריות המשנה הבאות:

היכולת ללמוד תוך עדכון וערנות באופן שוטף לתהליך הלמידה. הלומד בעל מוטיבציה ואחריות ללמידה, יוזם ומודע לעצמו ולחוזקותיו וחולשותיו. מציב מטרות, יודע לתכנן לו"ז וחש מחויבות להצלחתו. בעל תחושת מסוגלות אישית ומייחס את השיגיו למאמצים האסטרטגיים שלו.	<b>למידה עצמאית</b>
היכולת להמשיך בפעולה לאורך זמן בעקביות, נחישות, שקדנות ועקשנות בלתי מתפשרת למול הפיתוי להפסיק את המאמץ. היכולת להמשיך בפעילות למרות הקשיים שבדרך.	<b>התמדה ונחישות</b>
ויסות רגשי הוא מנגנון השליטה על המערכת הרגשית של האדם המאפשר לו לשאת רגשות קשים, להתאפק ולא לפעול באופן מיידי על פי הרגשות, לבחון את הרגשות מבחוץ ועל ידי כך ליצור יציבות רגשית. היכולת הזו מסייעת לפעול באופן המקדם מטרות ארוכות טווח, תוך חיזוק התנהגויות רצויות, דחיית פיתויים והימנעות מהתנהגויות בעלות השלכות שליליות.	<b>ויסות רגשי</b>
תקשורת מקדמת היא שיח חיובי ותומך המשלב הקשבה לצד השני וחיזוק שלו, לצד הבעת דעות אישיות. היא מייצרת דיון חיובי של חיזוק ללא ביטול של הצד השני. חשוב לדעת להביע את דעתך באופן ברור שאינו מבטל את הצד השני ונותן מקום לגיוון האנושי והתרבותי.	<b>תקשורת מקדמת</b>
גמישות מקדמת את היכולת להתמודדות עם קושי ומצבי אי וודאות, לא מוכרים או צפויים. גמישות מאפשרת לאדם להתנהל ללא חשש מאי הצלחה ומאפשרת מציאת דרכי הסתגלות והתמודדות. הגמישות היא תנאי הכרחי בעולם משתנה בו הצרכים והלמידה איננה פוסקת.	<b>גמישות</b>

7. מתוך מחקרה של אנג'לה דקווארת'- גריט

הרחבה על המונח בעברית- מכון מופ"ת

8. מתוך אמון קוגנטיבי, ארתור קוסטה ורוברט גרמסטון, 1985

## היבטים יישומיים והמלצות להמשך

העיסוק במיומנויות המאה 21 דורש מאתנו לא רק יצירת תשתית של מדיניות אלא גם כלי יישומי המקדם פרקטיקות שונות. חיבור הרציונל לעיסוק היומיומי הוא הכרחי ונרצה לראות אותו בא לידי ביטוי במספר צירים:

• **חיבור למפת הידע** - המשגה של המיומנויות לאורך כל הרצף.

• **הטמעה של מיומנויות בעשייה השוטפת** - נרצה לראות יותר עיסוק במיומנויות המאה 21 בתכניות ובמייזמים השונים מתוך הבנה כי זהו כלי לקידום מוביליות.

• **שיתוף ידע ופרקטיקות לפיתוח המיומנויות הנבחרות באמצעות הגלגל.**

• **פיתוח מיזמים חדשים** - פיתוח מיזמים מקדמים מיומנויות כצורך שעלה במיפוי.

• **חיבורים בין מיזמים בתוך הרשת** - חיבורים שנועדו לחזק את המיומנויות הללו.

• **כלי לבחינת רלוונטיות** - בכניסה למסגרת של שיתופי פעולה חדשים לקידום מוביליות חברתית יהווה המסמך אבן בוחן.

• **מצע לפיתוח תהליכי מדידה והערכה של תכניות ומיזמים.**

## רשת רש"י מקדמת מוביליות חברתית באמצעות מיומנויות המאה 21

החיבור בין מיומנויות המאה 21 למפת הידע הוא חיבור מתבקש. באמצעות חיבור זה ולמידה מהנעשה בשטח, יצרנו יחד מיקוד במיומנויות מקדמות מוביליות.

מסמך זה מייצר שפה משותפת ומהווה אבן בוחן לפעולות הנוגעות להקניית מיומנויות המאה 21 והכנה לעולם התעסוקה העתידי, במטרה להרחיב את ההשפעה של רשת רש"י כרשת מקדמת מוביליות חברתית.

